

rint a pillanatnyi helyzetből ered és meggondolásra kevesebb időt enged. A „pedagógus-tapintat“ ezen a téren arathatja leg-szebb diadalainak egyikét.

(Folytatjuk.)

Várkonyi Hildebrand dr.

Nemzeti nevelés az iskolában.

A nemzeti nevelés célja a nemzeti lét szempontjából előnyös tulajdonságokat ápolni, fejleszteni, a hátrányosakat ellenben kiirtani. Meg kell ismernünk a magyar ember jótulajdonosságait és hibáit egyaránt, hogy az előbbieket ápoljuk, az utóbbiakat visszafejlesszük, javítsuk. A világháború után egyre több nemzet ismeri fel, hogy az erkölcsi és politikai megújulás, a világválságból való kibontakozás útja a nemzeti érzület megerősödésén és érvényesülésén át vezet. Mi, magyarok, nem maradhatunk el az olasz, spanyol, német példák mögött, nekünk fokozottan szükségünk van gyógyulásra és nemzeti megújulásra. E téren pedig kétségtelenül hatalmas feladat vár a nevelésre, de viszont azt sem tagadhatjuk, hogy eddig tett erőfeszítéseink nem voltak elegendők.

Tanterveink még a háború előtti liberalizmus nyomát mutatják, mert nélkülözik az oktatás és nevelés számára az egységes és határozott célkitűzést, amely nélkül pedig az anyag és a módszer is a levegőben lógnak. Ez az értekezés a nemzeti gondolatban látja nevelésünk egyik végcélját, és a célból vezeti le a módszert.

Wagner zenedrámái több felfogószervre hatnak. Pszichotechnikai törvényszerűség, hogy így a hatás erősebb. A zene a fülnek, a szöveg az értelemnek, a díszletek a szemnek, a cselekmény cselekvőkészségünknek ad táplálékot. Ugyanígy a nemzeti öntudat felkeltése és fokozása minden tantárgyban, nevelőeszközzel és területen, minden út és alkalom koncentrikus kihasználásával, az értelmi, érzelmi, akarati nevelés által egyszerre kell, hogy történjék.

Az iskola eddig is hazafias szellemben nevelt. Eddig is használt sokféle és értékes eszközt a nemzeti öntudat ápolására. Azonban nemzeti nevelésünk, rohanó korunk hatalmas történeti erőihez viszonyítva, még így is kissé lanya, az utakat és módokat nem használja ki elég mohón és buzgón, nem eléggé felfokozott. Nem állítható ugyan, hogy ebben a tekintetben rosszul

neveltünk, Viszont azonban, sajnós, az sem állítható, hogy nemzeti nevelésünk kiválóan átütő erejű. Nem érdemlünk gáncsot, de nagy dicséretet sem. Hibánk a középszerűség. Az életben nem szeretem a sem jó, sem rossz, se magas, se alacsony, se erős, se gyenge, se vidám, se szomorú, se ízléses, se ízléstelen stb. embereket. Arcuk átlagos, határozatlan tucat-arc, amely jelleg nélkül olvad bele a tömegbe, tehát tízszer is láthatjuk, anélkül, hogy meg tudnók jegyezni. A nevelésben is a fél munkát, fél művelést, fél kézzel történő lélekalakítást kell kikerülnünk. A nemzeti nevelés legyen határozott, izzó, erős és a ravaszságig messzemenően céltudatos.

Mussolini, amikor a fasizmus lényegének rövid megformulását kérte tőle, így felelt: „Mi a kényelmes élet ellenségei vagyunk.“ Egyáltalában, nem tanári munkánkat akarom kényelmességgel vádolni. De ha nem is fáradságos munkánkban, azonban annak eredményeiben, hatásában van valami kényelmesség. A következő fejtegetések ennek a kényelmességnek kiüszöbölését, a nemzeti öntudatot nevelő erők csúcspontig való felfokozásának módját keresik.

Nem mulasztottam el, hogy a külföldi, különösen, az amerikai, az olasz, és a német idevonatkozó neveléstani irodalom tanulságait is fel ne használjam, bár természetesen a hazai viszonyok és a saját gyakorlati tapasztalataim szerint kiválogatva és módosítva. Mind a három országban ugyanis a fősúlyt a nemzeti öntudat nevelésére helyezik. Az Egyesült Államoknak gondoskodnia kell arról, hogy a hatalmas idegenajkú bevándorolt néptömböket a nemzeti közösségbe, az angol nyelv és a sajátos amerikai szellem segítségével beolvasszák. A neveléstől tehát elsősorban azt várja, hogy ez a nemzeti eszmény számára az egyelőre közömbös tömegeket megnyeri. Olaszországban a fasizmus, Németországban pedig a hitlerizmus idején csak természetes, ha a nevelés is életre-halálra a biológiai és szellemi népközösség szolgálatába állt. E három nemzet pedagógiai irodalmának tanulmányozása mellőzhetetlen mindazok számára, akik a nemzeti öntudatra való nevelés körében tájékozódni és erről írni akarnak. Negyediknek a külföldi példák közül még a szomszédos Ausztriát vehetjük, ahol a nemzeti és állampolgári nevelés hivatalos célkitűzés, Mária Terézia híres mondásának megfelelőleg, amely szerint: az iskola „*pólitikum*“.

A nemzeti öntudat, másszóval: nemzeti *önérzet*, *önérték*-tudat. Ez az, amivel ifjainkat át kell hatnunk. Az *önérzetről* már Aristoteles megállapította, hogy helyes közép (nem közepesség!) két ellentétes véglet: az elbizakodottság és a kislelkűség között. Az *önérzetes* ember ismeri önmagát és nem becsüli se többre, se kevesebbre a valóságnál. Nem igazi nemzeti *önérzet* az elbizakodott hurrá-hazafiság, amely az öblös hangban, szó-

lam-özönben, szalmalángolásban, ál-páthoszban tetszeleg. Roszszabb a nyílt hazafiatlanságnál, mert a hibáknak tömjépez, a haladás kerékkötője és begyöpösödött álromantika. A modern ember továbbá hajlamos a terméketlen elméleti hazafiságra is, vagyis sokat beszél és ír a hazafiasságról, de keveset cselekszik és áldoz a hazáért. Ez az a „hazafiasság“, amelyre *nem* szabad nevelnünk gyermekeinket, ép a valódi nemzeti érzület érdekében. Ha a gyermek a szájaló, szavaló, hamis nemzeti öntudatot összetéveszti az igazi hazafisággal, akkor félő, hogy minden hazafiságtól örökre megundorodik. A cselekvő és reális hazafiaság nevelésében természetesen épp a cselekedtető oktatás nagy segítségünkre lehet. Egyelőre tekintsük azonban a negatív oldalt.

Mindenekelőtt az esztétikai nevelésből küszöböljünk ki minden hazafiaskodó, de hatástalan álművészetet, giccset, Olyan színdarabot, előadást ne nézessünk meg és ne is rendezzünk, amely silány művészetlenségét, olcsó hatását a „jó hazafias szándékkal“ takargatja. Kiöregedett, vagy keresetnélküli ripacszkodók „irredenta“-előadásai is alkalmasak a komoly, elszánt irredentizmusnak frázis-tengerbe való fullasztására, Nemzeti és hazai értékeinkről hamis színeket ne fessünk, ne túlozzunk, önmagunkkal szemben is igazságosak legyünk, Valódi nemzeti értékeinket valótlán beállítással tetézni annyi, mint a naplemente szépségeit görögtűzzel, mesterkélt színekkel elrontani.

Az értelmi nevelés tárja fel a valódi helyzetet. Nem kell túlzásba mennünk a magyar nép dicsőítésével, de a gyermekkel meg kell láttatnunk, hogy a magyar számottevő nemzet, a gyermek először is tisztelje a magyart. A történelem pl. az ősök vándorlását az orosz pusztákon, ne állítsa be valami hallatlanul dicsőnek, ne titkoljuk el, hogy a magyarok itt alattvalók voltak (a kazárokéi, bolgárokéi). Viszont mutassunk rá a magyar és a szomszédos nyelvek jövevényszavainak kölcsönösségére. Amennyi szláv jövevényszó van a magyarban, nagyjából épp annyi a környező szláv nyelvek magyar jövevényszavainak száma is. A szomszédok tehát nem voltak a magyar felett sem nyelvi, sem kultúrfölényben. Emeljük ki, hogy a török alatt a magyar nem lett törökké. A tömeges szláv renegátokkal szemben (Martinuzzi a török követtel mindkettőjük anyanyelvén, szlávul tárgyal), magyar renegát ritkább a fehér hollónál. Mutassunk rá, hogy a török félt a magyartól, ezért törekedett kétségbeesett erővel Erdély elszakadt különállásának fenntartására. — Mélyen jellemzi a magyart, még mai erényeinket és hibáinkat is, hogy nem lett mohamedánná, de talpnyalásra már inkább kapható volt a törökkel szemben.

Álértékek csillogtatása helyett annál fokozottabban kell megismernie a gyermeknek a nemzet és haza valódi értékeit.

Helytelen az öntúlbecsülés, de helytelen az önkicsinylés is, amelybe épp az elbizakodottság szokott átcsapni. Ki kell irtanunk a lelkekből az igazságtalanságot önmagunk iránt, amely mindent, ami magyar, aláértékel, csekélyebbre tart, csak azért; mert az magyar, mindent bálványoz ellenben, ha az idegen.

A magyar történelem a nemzeti önértéktudat szempontjából az iskolákban még nincs teljesen kiaknázva. Tanítjuk pl. az egyetlen, egészen fajmagyar uralkodóházaknak, az Árpádoknak egyes nagy alakjait, de nem szoktuk kiemelni általában az egész család tehetségességét. Csaknem minden második király ebből a családból, uralkodói értékeket, kiváló arravalóságot mutatott fel, amire példát más uralkodócsaládok történetében nem nagyon találhatunk. — Itt a történelemtanár egyéni találékonyságának és szaktudásának kell működnie. Fel kell használnunk mindent, ami a nemzeti múltból nagy és dicső, a nemzeti öntudat nevelésére.

A módszert illetőleg megjegyezzük, hogy mindig konkrét szemléletes tényeket ismertessünk meg a gyermekkel. Az értékelést, a dicsérő jelzőket, az általánosságban elhangzó magyardicsőítést ne mi tegyük hozzá, azonban csalogassuk elő a gyermek önálló ítélete gyanánt. Ez felel meg a munkaiskola szellemének is.

Végül legyünk rajta, hogy a magyar történelem lelkesítő fejezetei ne csak a gyermek érzelmi világára hassanak, hanem reális akarati elhatározást keltsenek benne fel, olyan akarati elhatározást, amelyet a saját, kis életében is tettekre tud felváltani. A cselekvés iskolája neveljen cselekvő hazafiasságra. Dugovics Titusz hősi önfeláldozásával lelkesítsük a gyermeket pl. a bátor igazmondás és az önmegtágadó szorgalmas tetteire, mégpedig úgy, hogy mindezt a nemzetért tegye; azért tegye, hogy nemzetének hasznos tagja legyen. A hazafiúi áldozatosság példái a történelmi oktatásban folytonosan ismétlődő hatások legyenek, hogy a követ kivájo vízcsepp erejével hassanak. Nem a szólamokat és szavakat kell ismételnünk, hanem újabb és újabb példával a régi hatást folytonosan és ismételten erősítenünk. Ez a hatás pedig az a lassanként kitörölhetetlenné váló érzület legyen a gyermek lelkében, amely, ha tudatosan képes volna megformulálni, így hangzanék: „A sok-sok önfeláldozó hazafi ugyancsak nem volt közömbös népe és hazája iránt, hanem többre tartotta azt önmagánál, tehát nekem is igen nagyra kell értékelnem nemzetemet.“

Nemzeti öntudatot, értékeink tudatát nemcsak a múlt dicső és megható képeinek, hanem a jelen értékeinknek megismertetésével is, sőt talán így még nagyobb sikerrel lehet kialakítani a gyermek lelkében. Ez minden tantárgy feladata. Minden tantárgy egyúttal „honismeret“ is kell, hogy legyen, a szónak abban

az értelmében, ahogy pl. a franciák és a németek gyakorlatilag már régen meg is valósították, t. i. a nemzet értékeinek ismeretése a haza földjével kapcsolatban. Franciaország *école normale*-jaiban használják a *La France* (Franciaország) c. tankönyvet. Ennek harmadik kötete emlékezik sorjában a városok (és vidékek) nagy embereiről, lakosságáról, földrajzi, gazdasági, néprajzi, társadalmi, kulturális és egyéb jellegzetességeiről, műemlékeikről és általában minden nemzeti értékeikről. Lyon városáról szólva, pl. ismerteti a különféle nagyszerű selyemiparágakat és azok történetét, továbbá azt a jellegzetességet, hogy itt nincsenek gyárakban összezsúfolt munkások, proletárok, hanem részben háziipar, részben részvénytársasági alapon álló és termelő, önálló kisexisztenciák, akik éppen ezért önérzetesebbek, szabadabbak, műveltebbek és társadalmilag értékesebb, magasabb réteget alkotnak.

Ilyen honismertetés nálunk minden tantárgy hivatása. A fizika, vegytan, mennyiségtan ismertesse tudósainkat (Iryni, Eötvös, Bólyai stb., stb.). A tornában ismertessük világbajnokainkat, a vízipólósakat, birkózókat, vívókat, lovasokat, boxolókat, tornászokat, akik mind a magyar névnek szereztek hírt és dicsőséget és emellett elsősorban magyarok voltak. Az ének ismeresse komponista és interpretáló zeneművészeinket. A legkiválóbb hegedűsök nemzetközi viszonylatban ma jórészt magyarok (Vécsey). A rajz foglalkozzék a magyar képzőművészet értékeivel, pl. az új magyar festők külföldi sikereivel. Általában a gyermek ma sem képzőművészetünk, sem zenénk, sem tudományuk nemzetközi nagyságaival nem ismerkedik meg az iskolában. Ezt a hiányt a nemzeti öntudat nevelése érdekében sürgősen pótolnunk kell.

Az iskolai kirándulásoknak ezzel kapcsolatosan mellőzhetetlen feladata, hogy az útvonalba kerülő hazai értékeket a helyszínen megismertesse, legyenek ezek akár természeti kincsek, akár kulturális vonatkozások. Pl. a főváros szépségét, fekvését, gyógyfürdőit, a Margitszigetet, a Szépművészeti Múzeum magyar mestereit, a történeti emlékeket, stb., négy éves rendszeres kirándulási tervzet alapján, kimerítően kell a fővárosi iskolák kirándulásainak ismertetniök. Ide tartoznak a magyar ipar értékei is, pl. a vasipar, a sörgyártás, a malomipar stb.

A nyelvoktatás emelje ki a magyar nyelv szépségeit, erejét és összes előnyös tulajdonságát. Amíg pl. a német nyelv ezer év alatt kétszer is új nyelvvé alakult át, addig a magyar a Halotti Beszéd óta, mondhatjuk, ugyanaz. Az idegenajkú észreveszi a magyar nyelv tiszta csengését, férfiasan meleg és kissé keleties színeit, néha szilaj, néha viszont mélabús tónusát, a bujdosók érzelmvilágát. A gondolatokat rövidebben, kevesebb szóval le-

het kifejezni magyarul, mint német nyelven stb.; stb. Szoktassuk a gyermeket magyaros beszédre.

A mezőgazdasági és ipari ismeretek tantárgyában emlékeztünk meg az egyes, nemzetközi összehasonlításban is kiváló iparágainkról (vasipar, szalámigyártás stb.) és gyűjtjük az adatokat szakmájukban kiváló, a magyar ipar történetében érdemeket szerzett iparosok példáiról, valamint tősgyökeres magyar iparágakról, Nagy Lajos korától fogva napjainkig. Ismertessük meg mindezeket alkalomadtán a gyermekekkel, s keltsük fel az ipari pályára készülők lelkében a vágyat és elhatározást a példák követésére, a magyar ipar ügyének, előrevitelének, tradicionális, de életképes magyar iparágak buzgó szolgálatára; a nem iparosnak készülők lelkében pedig ültessük el a tősgyökeres, jó magyar iparos megbecsülését. Elevenen mutassuk meg a tanulóknak a hazai iparfejlesztés szükségességét. Lássák be, hogy egyfelől ipari önállósításra, másfelől pedig mezőgazdasági termelésünk intenzívebbé tételére kell törekedniük. Ha, amíg iparilag önállóak leszünk, addig a szomszéd országok mezőgazdasági kivitelünk folytán ránk fognak szorulni, úgy ezekkel szemben tekintélyes gazdasági tényezőkké válunk.

Magyarország földrajza legyen a szó szűkebb értelmében vett honismeret az iskolákban. Terjeszkedjünk ki a már említett francia tankönyv példájára az egyes városok és vidékek politika-, kultúr-, gazdaság- stb. történeti nevezetességeire, valamint a jelen értékekre. A külföldi államok földrajza is keresse a magyar kapcsolatokat, térjen ki mindig a magyar vonatkozásokra és emlékekre (Máriazell, Aachen, Prága, Kufstein, Malta, Várna, Rigómező, Krim-Meótisz, a finn-ugor népek földje, a lengyelországi gazdag magyar vonatkozások, a hunnok és a nagy kínai fal, a magyar kutatók Afrika szívében, Indiában, a magyar úr és az angol *gentleman* rokonyonásai, a magyar és angol szabadságszeretet, Kossuth-szobrok és utcák Amerikában stb., stb.) Emeli a nemzeti önértéktudatot, ha a tanuló látja, hogy külföldön is tisztelik a magyart (a lengyelek Báthory-tisztelete, a finnek lelkes magyar-kultúusza). Viszont hívjuk fel a tanulók figyelmét arra a körülményre is, hogy a külföld még mindig nem, vagy pedig félreismer bennünket. Tárjuk fel a külföld tudatlanságát, tájékozatlanságát, ennek okait (osztrák és német célzatosságok, történeti ellentétek folytán), a saját mulasztásainkat. Gondolkodtassuk a gyermeket arról, milyen alkalmuk nyílik, vagy nyílhat a saját körükben a külföld felvilágosítására (külföldön élő rokonoknak, esetleg kilátásban lévő külföldi utazásnak, nyaralásnak, stb. alkalmával).

A honismertetés nem teljes a haza földjének lehetőleg színről-színre való megismerése nélkül. Az iskolák buzdítsák a tehetősebbeket kirándulásokra az ország egyes vidékeinek megismerésére.

rése céljából, amennyire pedig lehetséges, maguk az iskolák is rendezzenek ilyeneket, vagy legalább filmbemutatókat, vetítettképes előadásokat, levelezőlapgyűjtést stb. E kirándulások és előadások legyenek oly gyakroik, amennyire csak az anyagbeosztás, az előírt anyag elvégzésére szükséges idő megengedi. Legyenek továbbá honismereti anyaggyűjtés szempontjából bőségesen előkészítve. Sohasem csak földrajzi, hanem egyúttal néprajzi, kulturális és gazdasági tanulmányokkal, természeti kincseink, történeti emlékeink, stb. megismertetésével egybekötött kirándulások, vagy előadások legyenek ezek. Figyelemreméltók többek közt azok a magyar vidékek, amelyeket már idegenforgalmi propagandánk is felfedezett. Az iskola cserkészei tartsanak az általuk táborozásuk alkalmával bejárt helyekről honismertető előadást az önképzőkörben, vagy akár — a munkaiskola módszerének megfelelőleg, — földrajzórák alatt is. Általában minden gyermek ismertetheti így a szülőföldjét, vagy azokat a magyar városokat és vidékeket, amelyeken már járt.

A műveltség fogalmait lehetőleg magyar anyagból vett példákkal ismertessük meg a gyermekkel. Hogy pl. mit nevezünk romantikusnak, azt Vörösmarty és Kisfaludy K. munkáiból mutassuk meg. Telítsük meg az iskola által nyújtott műveltséget minél több nemzeti elemmel. A rajz a kézügyességet magyar stílusú feladványokon művelje, a stilsztika, a nyelvtanítás, az összefüggő előadást kívánó feleltetés a *a szép magyar beszédre* tanítson. Valódi magyar népeleket (ne pesti műdalokat) énekeltsünk.

Nem csupán dologi, hanem személyi értékeinket is meg kell ismertetnünk a gyermekkel. A magyar olvasmányok, a történelem, a földrajz körében mutassuk meg a magyar ember lelki világát, a magyar típusokat. Egy Bánk bán, Petúr bán, Toldi Miklós, Perföldy, Lombai, a valóságos, történeti személyiségek közül Árpád, Géza fejedelem, Koppány, Ajtony, Csanád, Szent László, Balassi, Bocskai, Bethlen, G., Báthory István, Pázmány, Bercsényi, Mikes, Berzsenyi, Kölcsey, Simonyi óbester, Besenyei, Gvadányi, Csokonai, Batthyányi, Deák stb., stb. alakja nyomán megismeri a tanuló, hogy milyen az igazi magyar ember. (Az utóbbi kérdés legyen iskolai dolgozat tárgya is.) Herrmann Ottó munkái is e szempontból iskolai olvasmányul igen ajánlatosak. De sok alkalmas anyag kínálkozik Gárdonyi, Tömörkény, Móra F., Gulácsiné, Mórizs Zs., Ady és régebbi íróink közül számosnál.

A nemzeti öntudatra való nevelésnek nincs oly eszköze, amely, mint valamely csodaszer, bölcsék köve, mindenható módon, egymagában is átütő erővel el tudná végezni ezt a nagy feladatot. Ellenkezőleg itt a nevelés minden eszközének és tényezőjének megvan a maga szerepe, valamennyit összpontosíta-

nünk kell a cél érdekében, amelynek elérése csak ezernyi apróbb-nagyobb nevelőhatás együttes eredménye lehet. A konstantinápolyi Hagia Sophia templomának egész mennyezetét keresztény időkben egy óriási, töviskoszorús Krisztus-fő borította, a mely apró mozaik-kövecskék százezereiből volt kirakva. Ugyanígy kell a honismertetésnek is az aprólékos reáhatások ezreivel kialakítania a gyermek lelkében azt a meggyőződést, amelyet Széchenyi szavaival úgy foglalhatunk szavakba, hogy nemzetünk pótolhatatlan, egyéni szín az emberiség egészében. Kötelességünk tehát szívvel-lelékkel megbecsülni és szolgálni, mert nélküle az egész emberiség volna szegényebb.

Az érzelmi, esztétikai, irodalmi, történelmi stb. nevelés a nemzeti érzés és öntudat érzelmi meggyökerezését is szolgálja. Az összes tárgyak körében végzett, koncentrikus honismertetés ellenben főleg értelmi, ismereti alapokat ad a nemzeti önértéktudatnak. Értelmi és érzelmi nevelés azonban áthatják egymást. Honismeret és honszeretet egymás alapjai; csak azt ismerhetem, amit szeretek, és csak azt szerethetem, amit ismerek. Amit szeretek, azt ismerem meg igazán, mert tetszik nekem, sőt benne élek, elmerülök, szükségképen közli tehát velem mivoltát és alkatát.

A honismertetés az összes tantárgy koncentrációját kívánja. Különösen fontos itt a koncentráció a földrajz és az irodalomtörténet között. A földrajz legyen a magyar ember földrajza, vagyis mutassa meg a magyar művelődés, szellemi élet, irodalom kötöttségét a magyar föld sajátosságaihoz. Minden író munkáiban tükröződik szülőföldje. A szülő- és lakóhely döntő befolyást gyakorol az író életére és szellemére. Petőfi az Alföld költője, Tompa a hegyes-völgyes Gömöré, Himfyt a balatoni hegyek ihletik meg. A költő lakóhelye tárgyat ad irodalmi alkotásainak. Jósika a regényes Erdély történeti hagyományait eleveníti fel, Arany megénekli Várad kövecses utcáit, a szalontai csonka-tornyot, Berzsenyi pedig Kemenesalját. Mikes Zágont, emlegeti, Mikszáth a Felvidék, Tömörkény a szegedi tanyák írója.

A nemzeti öntudathoz, önértékérzelemhez hozzátartozik a nemzeti tudatosság is: világos ismerete annak, hogy melyek a nemzeti élet céljai és milyenek a lehetőségei, a feltétlenül szükséges eszközökből mi van készen és mit kell megteremteni, mi-ben állnak tehát a nemzet feladatai és melyik a célhoz vivő út. A cselekvés iskolájának szelleme itt megköveteli, hogy a tanuló maga keresse és találja meg a nemzet okos, élelmes szolgálatának módjait, de meglássa és elítélje a nemtörődömséget, tájékozatlanságot, vagy otkalanságot is.

A nemzeti tudatosságból fakad a nemzeti felelősségérzelem is, amelynek tisztán kell látnia, hogy a nemzet sorsára minden

kihat: minden embernek a minősége, minden szó és tett, a hallgatás is, mikor beszélni kellene, a semmittevés is, mikor a munka sürgős. Tudatában kell lennünk minden helyzetben, mi, hogyan érinti nemzetünket, ennek érdeke milyen állásfoglalást és magatartást kíván részünkről. Imre Sándor, a nemzeti nevelés régi és tekintélyes szószólója helyesen hangoztatja, hogy a gyermekkel meg kell ismertetnünk a nemzet belső és külső állapotát, erőit és gyengeségeit. Tudnia kell: mik voltunk és mik lehettünk volna, mivé lettünk és mi ennek az oka, sorsunkon miként változtathatunk.

A nemzeti felelősségérzés másik gyökere annak a ténynek felismerése, hogy a nemzet minden egyes tagja együvé tartozik, egymásra utalt. A tanulóval fel kell ismertetnünk, hogy a saját egyéni létezésében milyen sokat köszönhet a nemzeti közösségnek, továbbá, hogy az elfogadott sok jó kötelezettséget is ró rá nemzetével szemben.

A nemzeti tudatosság nélkülözhetetlen kelléke a nemzeti önismeretnek. Amely nemzetnek nincs önismerete, annak sorsa a véletlen játéka. Ha meggondoljuk, hogy az önismeret képesít a saját sorsunk kézbe vételére és önálló irányítására, akkor ráeszmélünk a nemzeti önismeretre való nevelés nagy fontosságára. A nemzetnek ismernie kell önmagát és körülményeit. Minél több magyart juttatott el a nevelés nemzeti tudatosságra, annál közelebb van az egész nemzet is az önismerethez, a tudatos nemzeti élethez.

Az iskolák tanulmányi anyaga és menete olyan legyen, hogy a gyermek előtt fokozatosan feltáruljon a nemzeti közösség minden körülménye és követelménye. Már a tanító- és tanárképzésben kell ezt a szempontot érvényesítenünk, hogy a tanerők felkészültségét biztosíthassuk. Itt említjük meg, hogy az irredenta-nevelésnek egyik szükséges része egykori nemzetiségeinknek, azok földrajzi és gazdasági viszonyainak, szellemi sajátosságainak politikai törekvéseinek, az elszakított területek földjének és értékeinek ismertetése. Ismernünk kell nemzetiségeink érületét a magyarság iránt, az együtt átélt ezer évet és azt is, hogy mi, magyarok, mit hibáztunk ezalatt.

Nevelésünk eszménye ne csupán individualista legyen, ne csak az egyéni jellem, a személyiség kiművelése legyen a cél. Szociális és állampolgári nevelésre is szükség van, vagyis oly nevelésre, amely a nemzet számára neveli az egyént. Sőt politikai — bár nem pártpolitikai! — nevelésre is szükség van. Az egyént nemzetpolitikai feladatokra kell nevelnünk.

A nemzeti nevelés *nemzetté*-nevelés. A magyar érzés és a hazafiasság egymagában még nem alkot nemzetet a magyarból, hanem csak a nemzeti tudatosság közössége. Nemzeti öntudat nélkül nincs nemzet sem. Ha a munkás, az alkalmazott, az önálló

iparos és gazda, a vasutas, postás, tanító, orvos, tisztviselő, tudós és művész azzal a tudattal dolgozik, hogy munkásságával nemzetének is árthat, vagy használhat, akkor beszélhetünk igazán nemzeti öntudatról és akkor mondhatjuk egyáltalában, hogy a magyar: nemzet. A magyar öncélúság és nemzeti függetlenség gondolatát kell a nevelésnek a lelkekben elültetni, magyar szemmel nézni a világot. Ennek a közös, egységesítő szellemnek a meggyökereztetésére kell irányulnia a nevelésnek, a minisztertől az utolsó falusi iskoláig. (Imre S.)

A nemzeti öntudat nevelésénél tehát az értelem és az érzelem nevelése nem elegendő, hanem szükséges még hozzá minden nevelés eredményességének próbája: az akarat nevelése. Az akarat nevelésének kell az erőt és készséget megadni a hazafias lelkesedéshez és megismerésekhez, hogy ezek szerint kitartóan és áldozatosan cselekedjünk is. Nevelnünk kell a bátorságot és életerőt. A silány vitalitás gyáva, meghunyászkodó, meghódoló és meg is vásárolható. Önmagát csak a nemes, erős vitalitás becsülheti, mert ez bátor, kemény, hódító hatalmi akaratot, de egyúttal pazar jóságot és önfeláldozást jelent. Mindazok a mozgalmak, amelyek ma valamiféle nemzeti megújódást hoztak, a puha kényelmesség, a nyárspolgári biztonság és a gyáva önzés ellen küzdenek. A fasizmus, hitlerizmus, stb. az egyéntől keménységet, fegyelmezettséget, harcrakész bátorságot, veszedelmek vállalását és az önző elkülönülés feladását kívánják.

E ponton fel kell vetnünk azt a kérdést, hogy vajjon a nemzeti öntudat nevelése szükségképp harciasssgra és militarizmusra kell-e, hogy neveljen, amint pl. a hitlerista német pedagógusok vélik? E felfogás szerint a háború jó és szép dolog. Természetes és szükséges, hogy a népek időnként elpusztítsák egymást. Az élet nem egyesek magántulajdona, hanem az egész nemzeté. A gyermek gondolkodását a háború eszméjétől átítottá és a győzelemben bizakodóvá kell tehát tenni.

Természetes — ebben a hitlerista nevelőknek igazuk van — hogy a gyermekbe bele kell nevelnünk a készséget, a nemzetnek szüksége esetén háború, katonáskodás és az élet feláldozása árán való szolgálatára is. De a háború sem nem valami jó, sem nem öncél. Ma pl. egy háború az európai nemzetek végveszedelmét jelentené, és így a háború akarása nem hazafiasság, hanem hazaárulás.

Veszedelmes állítás továbbá, hogy az egyén a köz, a nemzet eszköze. Ha ez az állítás annyit akar jelenteni, hogy az egyén kötelessége nemzetét szolgálni, akkor helyes. Ha azonban az egyént a köz merő eszközévé akarjuk tenni, akkor rabszolgává tesszük, megfosztjuk személyiségétől, szabadságától, és emberi méltóságának önértetétől. Az egyén azonban, ha önértetét elvesztette, nemzeti önértetre sem képes többé.

A cselekvő nemzeti öntudat nevelésénél szükség van egyfelől fokozott testnevelésre, másfelől viszont valláserkölcsi nevelésre is. A népközösségből fakadó, önfeláldozó testvéri szeretet, az ősi föld mélységes szeretete, a természet törvényeinek, a házasság szentségének és az ideális családnak tisztelete, a néperkölcös fejlesztése, céltudatos népesedési politika, magasabb élet-színvonalú parasztság, küzdelem minden piszok és aljasság ellen: — ezek oly törekvések, amelyeket a nemzeti érzés és a keresztény vallás egyaránt a legaktívabban a magáénak vall. A keresztény vallás a személyiség szabadságát és méltóságát igenli, anélkül, hogy ez benne szabadossághoz és elpuhultsághoz vezetne. Sőt a kereszténység az egyetlen hathatós erő, amely a lélek nyugalmát és boldogságát jelentő életre, önfegyelemre, önfeláldozásra és szerető szociális szolidaritásra nevel. Csak testnevelés, testkultusz keresztény ethosz nélkül a *gangster*-mentalitást, a *Keyserling*-féle sofförtípust eredményezi.

A testgyakorlatok mozgásait, ritmusát és esetleges zenéjét, amikor csak erre alkalom nyílik, magyaros katonai gyakorlatokból, táncból és zenéből merítsük.

A vallásos és erkölcsi neveléssel kapcsolatosan szociális nevelés is szükséges a nemzeti öntudat zolgálatában. Szociális nevelés, még pedig nem csupán a szó ama tágabb értelmében, amint eddig is beszéltünk szociális nevelésről, vagyis az egyoldalúan individualisztikus nevelés szükséges kiegészítéséről. A szó szűkebb jelentése szerint szociális nevelés: nevelés az új n. szociális kérdés szempontjából. Hazaszeretetet és nemzeti öntudatot általában csak az az ember képes tanusítani, akinek a haza otthont és kenyeret nyújt. Ellenkező esetben a nemzetköziség baktériumiai terjednek el és nemzeti öntudat helyett proletár-öntudat az eredmény. A társadalmi kérdés megoldása természetesen nem a nevelés feladata, legalább is nem közvetlenül. Azonban a nevelés itt mégis megtehet annyit, hogy belenevelje az ifjú nemzedékbe a szociális kötelességtudást és a nincstelenekkel szemben való áldozatkészség szellemét. A szociális kérdést csak szociális érzéssel rendelkező nemzedék tudja megoldani.

Az iskolának a gyermekeket egymás iránt testvéri szeretetre kell nevelnie, anélkül, hogy a szeretetet sokat emlegetné és ezáltal frázissá koptatná. Minden gyermekkel meg kell láttatnunk az iskolatársban a felebarátot és a magyar testvért, akivel e kétös okból szolidaritást kell tanusítania. A tanulókat szoktassuk egymás támogatására, baráti magatartásra, hogy így a magyar népi és nevelési közösség érzületének és tudatának útját egyengessük a tanuló lelkében, a kifejlődés felé. A tanulótársban a nemzettest egy tagjait becsüljék és ezért szeretettel segítsék. Minden adódó alkalommal foglalkoztassuk a tanulókat a követ-

kező kérdésnek aktív, tettekben nyilvánuló megoldásával: hogyan segíthetnek igazán barátaikon? hogy segíthetnek osztálytársaikon, akik magyar véreik? Adjanak a tanulók e kérdésre cselekvő feleletet, mint padszomszédok, mint erősebb a gyengével, szorgalmasabb a lustábbal, jobb felfogású a nehezen tanulóval, gazdagabb a szegénnyel, egészséges a beteggel, vigyázó, vagy vezér a többiekkel, romlatlan a rossz útra tévedővel szemben, vagyis a legkülönbözőbb cselekvésalkalmak és lehetőségek közepett: a más osztályba járó fiúval, az idegen fiúval szemben is, az iskolában és az iskolán kívül, otthon, óra alatt, szünetben, utcán, templomban, vakációban, közös tanulásnál, írásbeli munkánál, stb.

Neveljük a tanulókat a nemzeti gondolat ügyes, igen tapintatos, de bátor apostolává otthon, a családban és pajtásaik körében. Még játékaikban is hazafias elemek és régi magyar játékok terjedjenek el (török—magyar háború, az indiánosdi, méta a folytonás labdarugás helyett, stb.). Hogy mi az, ami a gyerek lelkét igazán foglalkoztatja, azt játékaiból tudhatjuk meg, mert azt játékaiba is beleviszi. Az irredentizmus azoknak a gyermekeknek lelkét hódította ameg, pl., akik spontán irredenta vonatkozást visznek bele játékaikba. A nagyobb gyermekeket neveljük önálló kritikára a nemzetietlen sajtótermékekkel szemben, valamint arra, hogy szellemi élvezeteiket és táplálékukat nemzeti szellemű alkotásokban keressék.

A tanulónak mindenütt fel kell ismernie és kultiválnia a nemzeti szellemet. Érezniök és ismerniök kell, milyen a magyar lélek. Ez érzés kifejelesztésére bőséges alkalmat ad a tanítás anyaga. A történelemolvasásban pl. érvényesíteniünk kell a szellemtörténeti irányt. A Hóman—Szekfű-féle magyar történelemfelfogást kell az iskolában is meghonosítani, mert eszerint a magyar nemzet története a magyar lélek története, a magyar történelem tehát nemzeti önmegismerést nyújt.

Értelmi és akarati nevelés e ponton határosak és egymásba folynak, egymásra utaltak. A nemzeti önismeret nevelése az értelmi nevelésen kívül az akarat nevelésének is feladata. Az akarat és cselekvés birodalmában a nemzeti öntudat azt jelenti, hogy *azonosítom magamat* a magyar nemzettel; önmagamban a magyar faj egy példányára, a saját testemen a nemzettest egy tagjára, a magyar lélekben a saját lelkem egy integráns részére ismerem rá. Minden gyermekkel kerestessük és fedeztessük fel önmagában és társaiban azokat a jellemvonásokat, amelyek jellegzetesen *magyar* vonások. Esméltessük továbbá rá a gyermeket minél több konkrét eset felhasználásával arra, hogy leg-egyenibbnek vélt lelki élete sem független a nemzeti lélektől és kultúrától.

Az egyén szellemi életét az egyetemes nemzeti szellemnek

köszöni, amelybe beleszületett, amely lelki életére döntő módon rányomja bélyegét. Az egyén lelkében és testében élők és holtak közössége él, mások is, a nemzet jelenlévő és távollévő tagjai részt vesznek az egyén külső és belső életében egyaránt. Ezek irányítják magatartását és gondolatvilágát, még akkor is, ha a legteljesebb magányban véli magát, ha nem ismeri, sőt megtagadja őket. Nem vagyunk tehát önmagunk birtokai, hanem csak parányai a nemzet hegyének, cseppjei a nemzeti élet tengerének.

Fedeztessük fel a gyermekkel, hogy mindazt, amit tud, a nemzeti szellemtől, a nemzet kulturális életétől vette. Mindaz, amit felhasznál, a nemzeti munka eredménye. Enélkül mezteletlenebb volna *Robinsonnál*. Oly nyelvet beszél, amely nem az ő találománya. Izlése, érzülete, felfogása tudtán kívül magyar elődjektől és kortársaitól származik. Hozzátartozik a magyar fajhoz és néphez, és e nem általa megvont körből sohasem bújhat ki. Azonosítania kell tehát magát testtel-lélekkel, életre-halálra a nemzettel.

Itt tárgyalhatjuk röviden azt a kérdést is, hogy milyen értelemben kell a nemzeti nevelés érdekében egyúttal konzervatív világnézetre is nevelnünk? A nemzeti érzés mindig pietást jelent: a nemzet régi értékeinek megbecsülését és történeti érzéket a dicső múlttal szemben. Viszont azonban a konzervativizmusnak nem szabad reakcionizmussá, maradisággá fajulnia, mert a nemzeti érzés a nemzet haladásán is munkálkodni akar.

A tanulókkal karoltassuk fel a cselekvő hazafiság minden lehetséges módját. Magyar árút vásároljanak. Jó magyarsággal beszéljenek. Erre egymást figyelmeztessék. Használjuk ki a gyermek gyűjtőgető-kedvét és gyűjtessünk vele magyaros szólásmódokat. Nyertjük meg a gyermeket a névmagyarosítási akció számára, tárjuk fel előtte ennek hazafias jelentőségét. Irassunk magyar dolgozatokat, tartassunk önképzőkori előadásokat ilyenféle tárgyakról (és hasonló tárgyakat a gyermekek maguk is keressenek): „Az erdélyi (felvidéki, bánáti) magyar tanuló élete.“ „Hogyan szerezhethünk külföldön (külföldiek előtt) becsületet a magyarnak?“ stb.

Akkor valósítjuk meg igazán az eleven, cselekvő nemzeti nevelést, ha a kis dolgokba is nemzeti öntudatot viszünk. Széchenyi István gróf egyik vonása, hogy nála a legapróbb, leghétköznapibb célkitűzést is bearanyozta valami idealisztikus gondolat. Ugyanígy a nemzeti öntudat nevelésének is ezzel az öntudattal kell mindent kapcsolatba hoznia. Kirándulásokon pl. a tanulók kímélik a növényzetet, mert ez is a nemzet javai közé tartozik.

Igen fontos tényezői az érzelmi és az akarati nevelésnek azok az érzelmek, amelyeket a tanár személye önmaga iránt kelt

a tanuló lelkében. A tanár személye iránt érzett ellenszenv folytán ugyanis a tanár hazafias nevelőgyekezete előtt a gyermeki lélek el fog zárkózni. Milyen legyen tehát az a tanár, aki a gyermeket nemzeti öntudatra neveli? A tanár bánjon *lovagiasan* a gyermekkel. Tartsa tisztelőben a gyermek önbecsülését és emberi méltóságát. Igazságosságával szerezzé meg a gyermek tiszteletét. Durva hangot, gúnyt, megszegényítést, pellengérré-állítást, becsületsértést, kíméletlenséget a fegyelmezésben ne használjon. A tanár tisztelje a gyermeket. A nemzeti öntudat alapja az önbecsülés. Ha a gyermek csak azt hallja, hogy ő tökfilkó, hitvány semmirekellő, akkor hogyan tartsa képesnek és méltónak önmagát arra, hogy a haza hű fia legyen?

A tanár mindig ilyenformán szóljon növendékeihez: Hiszem, hogy a haza értékes és hű fiai akartok lenni, ha néha gyarlóságból hibáztok is. Ennélfogva megbecsüllek és szeretlek benneteket még akkor is, ha esetleg büntetést kellene rátok mérnem. Meggyőződésem, hogy sokkal jobbak vagytok, mint amilyeneknek életetek gyenge pillanataiban mutatkoztok.

A hibák és vétségek ellen tanulók és tanárok közösen küzdenek, mégpedig tudatosan hazafias indítékokból: aki tanuló társát, a haza egy leendő polgárát javítja, az hazájának is használ vele.

A kultúrbölcselek szerint a modern szellemi élet egyoldalúan elemző, szakokra és kultúrterületekre elkülönítő iránya miatt jutott válságba, mert így nem tud egységes világképhez eljutni. Már az iskolai nevelés is tantárgyakra darabolódik és hiányzik a szerves világkép egysége. Pedig kiváló alkalom kínálkozik az egységrehozatalhoz az iskolák számára, ha a tanítás mindent a nemzetre vonatkoztat. Az egyes tárgyak a nemzeti lét fontos részeit tárgyalják, aminők: anyag, élet, természet, föld, nép, állam, -költészet, nyelv, szokás, -gondolkodás, hit, erkölcs, -betegség, örület, halál, -jog, gazdaság, technika. Nem más mindez, mint a valóság, amint a népközösség átéli. Ne tantárgyakat tanítsunk csupán, hanem a nemzeti lét nagy valóságait.

A nemzeti öntudatnak szüksége van oly végső és középponti eszményre, amelynek tevékeny kultusza szinte az egész nemzeti öntudatot képviseli. A magyarság számára mi legyen ez az eszme? Itt újra individualizmus és antiindividualizmus kérdéseivel kell foglalkoznunk. A hitlerizmus szerint ez a vezéreszme a közösség mindenhatósága. A közösség előbbrevaló az egyénnél. A hitlerizmus a nemzetek hanyatlásának és a nemzeti öntudat megfogyatkozásának okát az individualizmusban látja, amely nem csatolja elég szorosán az egyént a közösséghez. Az egyén szabadságát tehát fel kell áldoznunk a nemzetért. Ma Németországban épp ezért csak egy ember parancsol: a vezér, és ign kevés a politikailag teljesen öntudatos megbízhatók száma.

A hitlerizmus álláspontját a nevelésben e tekintetben nem követhetjük. Nemcsak a közösség mindenhatósága, hanem épp a szabadság is lehet eszmény a nemzeti öntudat számára. A szabadság különbözőteti meg az emberi közösséget a hangya-államtól és a méh-családtól. Franciaország és Anglia polgársága Németország mai belpolitikai állapotával szemben már elégszer megmutatta, hogy szabad állam polgára is lehet öntudatos és áldozatkész hazafi. A nyájszellem és terror helyett tehát a nemzeti szabadságot, Petőfi és Kossuth nagy örökségét tűzzük a tanuló elé nemzeti eszményül. A szabadságszeretet felel meg, a történelem tanúbizonysága szerint is a magyar nép jellemének. Történelmünk tele van szabadságharcokkal. Az erős és szabad magyar nemzetben ismertessük fel a tanulókkal a magyar ember egyéni szabadságának is egyetlen biztosítékát. Ezt az igazságot az elszakított területeken élő magyarság sorsa mindennél ékebben szólóan szemlélteti, itt tehát az irredenta-nevelés is bekapcsolható.

A mondottak nem akarnak burkoltan sem politikai állásfoglalást jelenteni, sem a hitlerizmus mellett, sem ellene. Azonban a nemzeti öntudat nevelése, amint már említettük, a szó általános értelemben vett politikai nevelést is jelent. Bár ennek pártokon felül kell állania, mégsem mellőzhetők bizonyos elvi megállapítások (pl. a szabadság kérdésében), annál is inkább, mivel a különben igen érdekes és fontos hitlerista pedagógiai irodalom viszont pártpolitikai alapon áll, és ezért ettől előbb meg kell tisztítani, hogy az elfogulatlan neveléstani vizsgálódás használhassa.

A nemzeti öntudat nevelésének nem szabad megállania az utolsó iskolai bizonyítványnál, hanem tovább kell folytatódnia *a végzett iskolai tanulók egyesületeiben*. Ilyen egyesületeket a már fennállók mellé minden iskolának létesítenie kell, ezeknek egymással iskolaközi kapcsolatba kell lépniük, egységes központtal, és ki kell fejlődniük a német „*Jugendbewegung*” irányában. A német ifjúságnak e négyévtizedes mozgalma nagyhatalommá fejlődött a német kultúrális életben. A nemzeti megújhódásnak azzal a szellemével töltötte meg az ifjúságot, amelynek a hitlerizmus most oly nagy hasznát veszi.

A német ifjúság mozgalma kezdettől fogva vándormozgalom. Egyik célja a hazai föld és nép megismerése. Egy-egy „vándormadár” színről-színre megismerte a német törzseket Hamburgtól Erdélyig. A nagyvárosok mechanisztikus és intellektualisztikus szellemi környezetéből az ifjak elmenekültek az ember igazi, örök mivoltának titokzatos, örök, romantikus csilgzataihoz, aminők: hit, költészet, mese, monda, hazai föld és nép. A „*Jugendbewegung*” célja továbbá a szociális ember kialakítása a nemzeti közösség által és ennek számára. A nemzeti

és szociális ember új típus, amely közösséget tud alkotni a nép minden rétegével. Maga igénytelen, másokon mindig tud segíteni és semmiféle értékes munkát nem tart beszennyezőnek.

A végzett tanulók egyesületeiben sok mindent meg lehetne valósítani abból az ideálból, hogy az ifjúság személyes tapasztalatok alapján ismerje meg a magyar földet és népet, valamint, hogy a város és falu ifjúsága egymást megismerje és a nemzeti öntudat közösségében olvadjon össze. Csekély anyagi eszközökkel meg lehet szervezni fővárosi ifjak táborozásait vidéken és vidékiekét a fővárosban. A cél ismét csak a nemzeti öntudat felkeltésének és fokozásának alapja: a honismeret.

A nemzeti öntudat nevelése nem teljes; ha nem terjed ki hatásában a szülőkre is, nemcsak az iskolán keresztül, hanem közvetlenül is. Szülői értekezleteket és a szülőkkel való mindennemű érintkezést, ünnepélyeket stb. fel kell használnunk. Az iskola érvényesítse nemzeti irányban egész befolyását a szülőkre. Végül is a gyermek csak 5 órát tölt a napnak 24 órájából az iskolában. Az otthon kapott nevelés tehát igen hathatósan támogathatja, vagy közömbösítheti azt a nevelő munkát, amit a nemzeti öntudat érdekében az iskola végez.

Végre pedig figyelembe kell vennünk, hogy a jó nevelő önmagán kezdi a nevelést. A tanárnak először is önmagában kell megvalósítania a nemzeti és szociális ember eszményképét. A személyes érték és példa a leghatékonyabb nevelőeszköz, ha ellenben nincs meg, akkor a nevelői buzgóság hiábavaló, sőt ront, mert célzatosság és álszenteskedés árad belőle. A tanár önkéntelenül átülteti tanítványai lelkébe azt, amit a saját lelkében hordoz, — de csakis azt! A tanároknak elsősorban maguknak kell megszerezniök, nemcsak könyvekből, hanem személyes tapasztalatok útján az egész magyar lélek, nép és föld ismeretét. Ezenfelül bele kell kapcsolódniook a nép felemelése érdekében végzett szociális munkába. Csak így lehetnek a nemzeti öntudat jó nevelői.

Noszlopi László dr.

Irodalomtörténeti események grafikus ábrázolása.

(Második közlemény)

Első közleményünkben (Cselekvés Iskolája IV. évf. 7—8. szám) az irodalomtörténeti események időbeli grafikus ábrázolásával foglalkoztunk, — a térbeli változásokat csak mint az időbeli változások függvényét ábrázoltuk. A teljesség kedvéért fog-